

Sveriges förhållande till Ryssland

av *Sven Hirdman*

Resumé

Sweden and the Swedes have a history of more than a thousand years of interrelations with Russia and the Russians characterized by wars and periods of peace. For geopolitical reasons, Sweden will always have to take the Russian factor into account. During the Cold War, in spite of strong policy differences, the Swedish Government pursued a political dialogue with the Soviet regime. After the collapse of the Soviet Union Sweden entered a period of cooperation with the new Russian Government. This was abruptly stopped after the Maidan events in Ukraine and the Russian–Ukraine conflict. However, whatever the policy differences with Russia it remains in Sweden’s own interest to uphold political and economic relations with Russia, thereby contributing to a lessening of tensions in the Baltic sea area.

Fyra premisser om Ryssland:

1. Sverige måste alltid förhålla sig till Ryssland. Under de senaste 800 åren är Ryssland det land som vi har haft den största utmaningen med att förhålla oss till. Krig och fred har avlöst varandra fram till 1809. Ryssland har i detta avseende avlöst Danmark. Den ryska stormakten ligger i Sveriges omedelbara närhet och kommer alltid att påverka oss på gott och ont.
2. Oavsett eventuella problem i den ryska ekonomin och regimförändringar kommer Ryssland alltid ha överlägsna militära resurser i förhållande till Sverige.
3. Den största faran för Sveriges säkerhetspolitik är att vi blir indragna i ett krig med Ryssland. Det vore en katastrof för vårt land. Målet för vår säkerhetspolitik är att undvika detta.
4. Sverige har ett långsiktigt intresse av att Ryssland utvecklas till ett land med stabila demokratiska institutioner, väl integrerat i övriga Europa och med en välmående befolkning som lever i harmoni inom sitt eget land såväl som med sina grannländer.

Fyra epoker:

1. Historiskt från 1200-talet till 1900-talet hade vi omväxlande krig och fred med Ryssland. 1500- och 1700-talen var krigiska, 1600- och 1800-talen fredliga.
2. Under det kalla kriget från början av 1950-talet till slutet av 1980-talet hade vi ett realistiskt och nyktert förhållande till Sovjetunionen.
3. Från 1989 till 2003 dominerade en positiv och ibland naiv syn i våra relationer med Ryssland.
4. Sedan 2004 har en negativ och till dels emotionell inställning präglat den svenska inställningen till Ryssland

Våra historiska relationer

DE SVENSKA” VIKINGARNAS, varjagernas, roll för det ryska statsbygget i Novgorod och i Kiev från 700-talet och flera århundraden framöver erkänns numera öppet på rysk sida till skillnad från under sovjettiden. Notera att de svenska vikingarna reste österut som handelsmän, medan de norska och danska vikingarna reste västerut för att plundra de

städer och kloster som fanns där men saknades i Ryssland. Vikingahövdingen Ruriks och hans bröders första boplats i Ryssland – Staraja Ladoga vid floden Volchov norr om Novgorod, anses numera ha varit den första ryska ”huvudstaden”, grundad 753, och besöktes av president Putin år 2003 i samband med 1250-årsminnet av stadens grundande.

Om man läser den för några år sedan utkomna boken *Svenska fältslag*,¹ erinras man om att Sverige från 1000-talet till 1800-talet praktiskt taget oavbrutet, med endast korta vilopausar på två–tre år, befann sig i krig först med Danmark och under senare århundraden med Ryssland. 1600-talet var en storhetstid för de svensk-ryska relationerna. I och med att Sverige besegrat Ryssland i det ingermanländska kriget var vi efter freden i Stolbova 1617 fram till slaget vid Narva år 1700 i stort sett jämstarka, vilket borgade för rätt fredliga relationer under 80 år; i början av denna period ockuperade Sverige den gamla vikingastaden Novgorod i sex år. Professor Kari Tarkiainens bok *Moskoviten*² berättar mycket om denna epok.

Efter att ha varat i ungefär 150 år kollapsade det svenska stormaktsväldet till följd av nederlaget vid Poltava 1709. Sverige fick lämna platsen som den ledande stormakten i Östersjöområdet till Ryssland. Även för ryska förhållanden var Poltava ett stort slag såväl militärt som politiskt, något som alla ryska skolbarn vet.

Som Magnus Ullman redovisar i sin bok *Rysshärjningarna på ostkusten sommaren 1719*,³ fanns det ett bestämt politiskt syfte från tsar Peters sida med dessa härjningar, nämligen att förmå Sverige att ingå ett fredsavtal med Ryssland efter Poltava. Hade Sverige tidigare gått med på de i flera år framförda ryska fredsförslagen, hade fredsslutet antagligen blivit förmånligare för Sverige än det blev i Nystad den 30 augusti 1721.

Om man ställer den kontrafaktiska frågan om vad utvecklingen skulle ha blivit om Sverige hade vunnit vid Poltava, är mitt svar att inte mycket skulle ha varit annorlunda i det långa loppet. Ryssland skulle i kraft av sina resurser so wie so ha blivit den ledande makten i Östersjöområdet. Sverige skulle efter en tid ha dragit sig tillbaka inom sina naturliga gränser. Finland, och så småningom också de baltiska staterna, skulle ha blivit självständiga stater. Krig och andra dramatiska händelser kan kortsiktigt påverka det historiska skeendet, men i det långa loppet är det andra, djupare faktorer, som är mer avgörande såsom ekonomiska, sociala, teknologiska och etniska förhållanden.

Enligt rysk statistik är Sverige det land med vilket Ryssland utkämpat flest krig, 11 till antalet. Polen är tvåa med tio krig. Tyskland ligger långt ned på lista med bara tre-fyra krig mot Ryssland, men desto förfärligare.

År 2003 högtidlighölls 300-årsminnet av S:t Petersburgs grundande. Staden är för övrigt uppkallad inte efter Peter den Store utan efter det ryska skyddshelgonet Petrus; däremot är den praktiskt taget samtida regionhuvudstaden Petrozavodsk i den ryska delrepubliken Karelen uppkallad efter Peter den Store. 300-årsfirandet i S:t Petersburg var viktigt även för Sverige. Det gav oss en chans att efter 75 år av sovjetisk glömska inskräpa hos den ryska allmänheten, att Sverige och svenskarna genom fästningen Landskrona i början av 1300-talet och staden Nyen på 1600-talet länge verkat på den plats, där S:t Petersburg sedermera uppstod.

Medan således Poltava har en stark plats i det ryska medvetandet, gäller det inte 1809-års krig, då Sverige förlorade Finland till Ryssland. Vid ett svensk-ryskt militärstrategiskt seminarium i Moskva i slutet av 1990-talet förvånade oss alla en strategiöverste från det ryska försvarsministeriet med att framhålla, att sista gången Ryssland

och Sverige varit i krig med varandra var 1709. 1809-års krig räknades uppenbarligen inte som ett riktigt krig, och Finland hade på något slags naturligt sätt övergått till Ryssland. Det kanske berodde på det sätt den svenska krigföringen sköttes men också på att Sverige under 1700-talet hade försummat Finland och på att Ryssland efter det stora nordiska krigets utbrott år 1700 till freden i Nystad 1721 ockuperade sydöstra Finland, den stora ofreden som finnarna kallade denna period, utan att regeringen i Stockholm kunde göra något.

Perioden 1812–1914 var en lugn period i de svensk-ryska relationerna, mycket tack vare Karl XIV Johans insatser och ömsesidiga ekonomiska intressen. St. Petersburg var i början av 1900-talet ett centrum för svensk industri. När de svenska bolagen nationaliserades av bolsjevikerna efter ryska revolutionen har man beräknat att det innebar en förlust motsvarande 10 procent av Sveriges dåtida BNP.

Sverige och Sovjetunionen under det kalla kriget

På basis av ryskt arkivmaterial kan man konstatera dels att den sovjetiska marinen länge betraktade Sverige som en potentiell krigsmotståndare under 1930-talet, dels att den ryska politiska ledningen efter Stalins död gärna såg en förbättring i de svensk-ryska relationerna, trots att man kände till det svenska samarbetet med västmakterna. Efter det att Sovjetunionen besegrat Nazityskland i andra kriget var även den svenska regeringen under perioden 1944–1948 inriktad på ett ekonomiskt samarbete med Ryssland med erbjudande om stora krediter till Sovjetunionen för inköp av svenska industriprodukter. Pragkuppen 1948 och den sovjetiska nedskjutningen av DC-3:an

och Catalina-flygplanet 1952 satte punkt för sådana strävanden.

Under det kalla krigets andra hälft hade Sverige dock ett omfattande besöksutbyte med Sovjetunionen på stats- och regeringschefs nivå trots våra helt olika samhällsstrukturer och motsättningar i flera frågor:

1956, april, statsminister Erlander och inrikesminister Hedlund besöker Sovjetunionen

1964, juni, Sovjetunionens ledare Chrusjtjov besöker Sverige

1965, mars, statsminister Erlander besöker Sovjetunionen

1968, juli, premiärminister Kosygin besöker Sverige

1970, juni, statsminister Palme besöker Sovjetunionen

1973, april, premiärminister Kosygin besöker Sverige

1976, april, statsminister Palme besöker Sovjetunionen. Detta besök avkastade en monsterkommuniké på 12 sidor fylld av kommunistiska plattityder, vilket ledde oss till att på mitt initiativ framledes vägra utfärda sådana bilaterala kommunikéer.

1978, juni, kungen och drottningen avlägger statsbesök i Sovjetunionen

1986, april, statsminister Carlsson besöker Sovjetunionen

1988, januari, premiärminister Ryzjkov besöker Sverige

1991, juni, Sovjetunionens president Gorbatsjov besöker Sverige.

Med undantag av Gorbatsjovs endagsbesök som mottagare av Nobels fredspris varade de svensk-sovjetiska besöksutbytena i flera dagar med rejäla politiska överläggningar och utfärdande av kommunikéer m m. Man kan notera pausen i det svensk-sovjetiska besöksutbytet mellan 1978 och 1986 på

grund av ubåtskränkningarna. Bortsett från ”ubåtspausen” hade vi emellertid fram till början av 2000-talet ett rätt omfattande försvarspolitiskt utbyte med Sovjetunionen/Ryska Federationen på nivån försvarsministrar, överbefälhavare, försvarsgrenschefer och även med militära förbandsenheter. Jämför detta med dagens läge då vi inte har några militära kontakter med Ryssland.

Efter Sovjetunionens upphörande 1991 fortsatte det svenska utbytet på politisk nivå med det nya Ryssland med besök av statsminister Bildt i februari 1993 och därefter med flera besök av statsministrarna Carlsson och Persson fram till 2003 samt ett statsbesök av kungen och drottningen i oktober 2001. I motsatt riktning fick vi statsbesök av president Jeltsin 1997 och besök av premiärministrarna Tjernomyrdin 1996 och Kasianov 2001 samt korta besök av presidenterna Putin och Medvedev i samband med de svenska ordförandeskapen i EU 2001 och 2009. Putin var här på ett annat kort besök i april 2011 efter att statsminister Reinfeldt varit på ett likaså kort besök i Moskva i mars 2010.

Under de senaste åren har besöksutbytet med Ryssland tunnats ut avsevärt; dock besökte utrikesminister Wallström Moskva i februari 2017. Man kan fråga sig om avsaknaden av politisk dialog med Ryssland ligger i vårt intresse och huruvida våra motsättningar till det friare Ryssland är större än de var till kommunistdiktaturen Sovjetunionen. Mer om detta senare.

Vårt säkerhetspolitiska förhållande till Sovjetunionen

Som statssekreterare i Försvarsdepartementet var jag engagerad i åtgärderna mot den sovjetiska ubåtskränkning i Gåsefjärden i oktober 1981, vilken ställde vårt militärstrategiska förhållande till Sovjetunionen på sin spets.

I en analys ett år senare skrev jag följande om de bakomliggande sovjetiska motiven:

– På sovjetisk sida torde man anse att landets säkerhetspolitiska situation i Nordeuropa är sårbar. De viktiga Leningrad- och Murmansk-områdena är geografiskt utsatta för militära åtgärder från västmakternas sida. Östersjöutloppen stänger snarast in Sovjetunionen. Sett från Moskvas horisont torde NATO ha goda möjligheter att blockera och skada Sovjetunionen i Nordeuropa. En självklar strävan från sovjetisk sida är därför att söka minimera NATO:s positioner i området.

– Mot denna bakgrund är det ett väsentligt sovjetiskt säkerhetsintresse att Sverige ej ansluter sig till NATO, och vidare att Sverige söker stå neutralt i ett krig som ej berör dess territorium.

– I och med att det militärpolitiska läget i Nordeuropa successivt förändrats under de senaste 15–20 åren med följd att området dragits närmare in i stormaktsbalansen, kan den sovjetiska synen på huruvida det är möjligt att det svenska territoriet ej berörs i en stormaktskonflikt ha förändrats. Det förefaller som man åtminstone på sovjetisk militär sida blir alltmer övertygad, att om ett krig utbryter i Europa blir militära operationer nödvändiga även på skandinaviskt område, främst mot NATO:s positioner i Norge och Danmark. Och då kan Sverige – kanske tyvärr – inte undgå att beröras. En sådan bedömning leder samtidigt till en mer negativ sovjetisk syn på det svenska försvaret.

– Samtidigt finns en annan sovjetisk utrikespolitisk linje mot Norden och Sverige, som inte utgår från att en storkonflikt i Europa är nära förestående utan från att det gäller att göra det bästa av en förhållandevis stabil fredssituation. Denna linje torde i dagens läge (1982) vara den dominerande och företräds utåt av de sovjetiska utrikespolitiska befattningshavare vi på svensk sida kommer i kontakt med. Den karakteriseras

av en strävan att slå vakt om den stabilitet och avspänning som med sovjetiskt synsätt uppnåtts i Nordeuropa.

Beträffande ubåtskränkningarna var och förblir jag av ovan angivna skäl övertygad om att incidenterna vid Huvudskär i september 1980, i Gåsefjärden i oktober 1981 samt i Hårsfjärden i oktober 1982 utgjorde avsiktliga intrång på svenskt område; i Hårsfjärden kan dock även västmaktsubåtar ha agerat. Kränkningarna hade sin logiska förklaring i den krigsfara som förelåg i Europa till mitten av 1980-talet. Den sovjetiska krigsmakten hade behov av att utspana och säkra sina operationsområden i händelse av krig i vårt område. Beträffande de senare ubåtsincidenterna fram till 1992 är jag mindre säker.

Ovanstående resonemang fick en intressant belysning från rysk sida 2002 i samband med att en svensk säkerhetspolitisk utredning under Rolf Ekéus ledning besökte Moskva. Jag ordnade då måltider med såväl äldre ryska politiker, som ingått i Politbyrå under Brezjnevs tid, som seniora ryska tjänstemän, vilka handlagt relationerna med Sverige under 1970- och 1980-talen. En ytterligare gäst var den siste sovjetiske marinchefen, Vladimir Tjernavin.

Det var slående att det fanns en diskrepans i den sovjetiska synen på svensk säkerhetspolitik under den angivna perioden.

- På den högre politiska nivån rådde uppfattningen, att den svenska säkerhetspolitiken var oproblematiske och snarast positiv för Sovjetunionen, som var upptaget av de stora utrikespolitiska ämnena: USA och nedrustningsfrågorna, Kina, Mellersta Östern samt den tyska frågan. Tidigare hade man från den sovjetiska ledningens sida till sin fördel sökt utnyttja svenska säkerhetspolitiska ställningstaganden – t ex beträffande en kärnvapenfri zon.

Under senare delen av perioden avstod man från sådana försök, det var bra som det var med Palme i spetsen. Visst hörde man i den politiska ledningen talas om irritationsmoment i förbindelserna med Sverige – ubåtar och Wallenberg – men man lät inte det störa den allmänt positiva synen på Sverige.

- De sovjetiska tjänstemän som i tjänsten hade att befatta sig med Sverige, hade liksom amiralen Tjernavin en mera kritisk syn på ”dubbelheten” i svensk säkerhetspolitik: å ena sidan en uttalad neutralitetspolitik, som välkomnades av Sovjetunionen, å andra sidan en förvånansvärt kritisk svensk inställning till Sovjetunionen fram t o m 1980-talet. För att förklara detta för sig fick man använda de berömda ”kretsarna” i Sverige, respektive USA:s/Natos inflytande på Sverige.

Min konklusion är att vi under det kalla kriget på svensk sida överskattade den sovjetryska politiska ledningens intresse för Sverige och vår egen betydelse i sammanhanget, samtidigt som vi underskattade den negativa reaktionen på vår politik hos de tjänstemän som var satta att sköta relationerna med Sverige. Det är nog likadant nu under president Putins välde.

Jag tror också att vi överskattade vår roll i de finsk-sovjetiska relationerna och ibland blandade oss i för mycket, t ex i samband med den sk note-krisen 1961.

Det var uppenbart, och det förnekas inte heller längre av ryska sagesmän, att Sovjetunionen i händelse av ett förestående storkrig i Europa skulle göra en snabb offensiv längs den södra Östersjökusten för att besätta de danska sunden och Nordtyskland. Vad gäller ett samtidigt sovjetiskt anfall genom Sverige föreligger inte motsvarande ryska medgivanden. Min egen bedömning är att man gärna skulle ha sett att Sverige

hade hållits utanför ett sådant krig, men om den militärpolitiska situationen gjorde det oundvikligt att Sverige drogs med, var man beredd på detta och förberedde sig för ett sådant scenario. Andra har gjort andra bedömningar av de sovjetiska avsikterna mot Sverige.

Sverige och det moderna Ryssland

Sveriges relationer med den Europeiska Unionen var en viktig fråga i vårt förhållande till Sovjetunionen och sedermera den Ryska Federationen. Det återopades länge i den svenska EG/EU debatten, att Sovjetunionen skulle ha en negativ inställning till ett svenskt medlemskap i denna europeiska organisation, därför att a) den främst bestod av Nato-länder och utgjorde något slags komplement till Nato och b) ett medlemskap av detta skäl skulle skada trovärdigheten i den svenska neutralitetspolitiken. Detta var enligt min mening en feltolkning av den sovjetiska inställningen. På sovjetisk/rysk sida såg man länge EG/EU som främst en byråkratisk ekonomisk samarbetsorganisation utan egen utrikespolitisk eller säkerhetspolitisk identitet.

Det finns inga starka belägg för att man i Moskva kraftigt skulle ha motsatt sig ett svenskt inträde i organisationen före början av 1990-talet. Det var snarare så, att man redan på 1970- och 1980-talen i Moskva i sak insåg, att ett svenskt medlemskap inte skulle ändra den grundläggande säkerhetspolitiska situationen i Nordeuropa och att Sverige snarast skulle bli en modererande kraft i Unionen. Argumentet i den svenska debatten att Sverige av neutralitetspolitiska skäl inte kunde bli full medlem av Unionen hade sålunda inrikespolitiska orsaker och inte utrikespolitiska vad gäller förhållandet till Sovjetunionen/ Ryssland.

När Sverige och Finland 1995 blev medlemmar av EU uppfattades detta positivt av Ryssland utom på en punkt: Man ansåg i Moskva att Sverige och i synnerhet Finland borde ha gett Ryssland större handelspolitisk kompensation för att vi gick ifrån våra bilaterala handelsregimer med Ryssland för att ingå i EU:s gemensamma handelspolitik. På det utrikes- och allmänpolitiska planet närde man i Moskva 1995 förhoppningen, att Sverige och Finland med sin alliansfria säkerhetspolitik och sina erfarenheter av Ryssland skulle komma att utgöra en utjämnande och gentemot Ryssland förstående kraft i ett EU, som ställde allt större politiska krav på Ryssland.

Dessa ryska förhoppningar visade sig tio år senare vara orealistiska. I de allmänpolitiska och utrikespolitiska frågor som numera dominerar relationerna EU-Ryssland, har Sverige kommit att inta en mer Rysslandskritisk hållning, på senare år tillsammans med de nya centraleuropeiska medlemsstaterna. Detta har vid några tillfällen lett till uttalad frustration på rysk sida. Att den grundläggande orsaken till stor del ligger i de inrikespolitiska förhållandena i Ryssland vill man inte så gärna inse i Moskva.

Under 1990-talet och början av 2000-talet var det en strävan från svensk och finsk sida att engagera Ryssland i ett fördjupat regionalt samarbete i Östersjöområdet och hela Nordeuropa. Det finska initiativet till den Nordliga dimensionen inom EU är ett uttryck för detta, det svenska till regelbundna statsministermöten med Östersjöstaterna ett annat. Responsen från rysk sida var länge haltande. Man har prioriterat relationerna med de stora EU-länderna och inte velat satsa mycket kraft på ett småstatssamarbete i norr. På sovjetiskt vis har man haft en förkärlek för större infrastrukturprojekt, betalda av andra, samt för allmänna principdeklarationer och underskattat betydelsen av

ett ”mjukare” konkret regionalt samarbete. Med tiden framkom dock en större samsyn i denna fråga.

När Sovjetunionen kollapsade och den demokratiska Ryska Federationen uppstod 1991, sades från den svenska regeringens sida, den borgerliga såväl som senare den socialdemokratiska, att Sverige ville prioritera samarbetet med S:t Petersburg samt nordvästra Ryssland. Jag ansåg att detta var en felbedömning dels på grund av den låga utvecklingsnivån i nordvästra Ryssland, dels därför att all den politiska, ekonomiska och kulturella makten kom att koncentreras till Moskvaområdet. Efter ett antal år lättades den hårda begränsningen i det svenska officiella samarbetet till de 11 regionerna i nordvästra Ryssland upp, och vi fick ett mer allsidigt funktionellt samarbete med Ryssland, t ex om lantmåteri, vattenrening och kärnkraftssäkerhet. Till detta kommer att S:t Petersburgs ekonomi under de senaste åren fått ett uppsving, vilket gör ett samarbete med staden mer meningsfullt.

Erfarenheterna av det bilaterala projekt-samarbetet med Ryssland är blandade. Alla gemensamma projekt, t ex byggande av vattenreningsverk och andra investeringsobjekt, har visat sig ta mycket längre tid än beräknat, inte minst till följd av byråkratin på rysk sida och andra kulturskillnader. I takt med att Ryssland blivit rikare har en avveckling skett av det traditionella svenska biståndssamarbetet med Ryssland och en övergång till ett mer normalt Östersjö- och grannlands-samarbete, med en paus 2014/2018 till följd av Ukrainakonflikten.

På politisk nivå var förbindelserna mellan Sverige och Ryssland intensiva t o m 2001–2003. Under det svenska EU-ordförandeskapet första halvåret 2001 prioriterades förbindelserna med Ryssland på ett framgångsrikt sätt. På hösten 2001 avlade som nämnts ovan det svenska kungaparet

ett statsbesök i Ryssland och Sverige deltog aktivt i firandet av S:t Petersburgs 300-årsfirande. Sedan dess har det dock varit magrare med de politiska kontakterna. President Putin har t ex inte avlagt något statsbesök i Sverige, vilket han gjort i Finland och Norge. Det är naturligtvis så, att politiska kontakter är beroende av det politiska klimatet mellan länderna, och det har utan tvekan blivit kyligare mellan Sverige och Ryssland under de senaste åren, mycket beroende på hur utvecklingen i Ryssland har uppfattats i Sverige. Man kan dock konstatera att Finland och Norge, vilka i lika hög grad som Sverige berörs av utvecklingen i Ryssland och har samma demokratiska värderingar som vi, lyckats hålla i gång de politiska kontakterna med Ryssland på ett mer pragmatiskt sätt.

Mot bakgrund i den säkerhetspolitiska utveckling som skett i Europa sedan det kalla krigets dagar samt Rysslands maktpolitiska tillväxt sedan 1990-talet är det nog så, att de nordiska länderna intar en mer blygsam plats i rysk utrikes- och säkerhetspolitik jämfört med tidigare. Det hindrar på intet sätt ett konstruktivt regionalt samarbete, tvärtom kan det göra det lättare.

På det ekonomiska planet har förbindelserna mellan Sverige och Ryssland utvecklats väl under 2000-talet tills den nya ryska ekonomiska krisen slog till 2014 till följd av bl a västmakternas sanktionspolitik. Med en svensk export till Ryssland på 22 miljarder kronor och en import från Ryssland på 56 miljarder kronor låg Ryssland på 12:e plats bland Sverige handelspartner 2014, i klass med Polen, Kina och Japan, efter att tidigare ha legat på 20:e-25:e plats. Praktiskt taget alla de svenska storföretagen är väl etablerade i Ryssland med ett fast grepp från koncernledningarnas sida; flera företag skötte tidigare den ryska verksamheten genom finska dotterbolag. Den ryska exporten till Sverige ökade kraftigt t o m 2014 men

består nästan helt av råvaruprodukter. Från rysk sida efterlyser man i sovjetisk stil ett eller flera stora ekonomiska projekt med Sverige, som man ju har med USA, Storbritannien, Frankrike, Italien och Holland och har fått med Norge i Barents hav, och underskattar, skulle jag vilja säga, den tekniköverföring som redan sker från Sverige till Ryssland inom t ex fordons- och telekommunikationssektorerna. I själva verket är Sverige med sina stora multinationella företag ett av de fem-sex största investerarländerna i ryskt näringsliv.

Positivt är också att Sverige efter en del gnäll har accepterat dragningen av gasledningarna North Stream 1 och 2 genom den svenska ekonomiska zonen i Östersjön från Ryssland till Tyskland, något som vi inte har laglig rätt att hindra.

Problemen mellan Sverige och Ryssland ligger på ett annat plan, nämligen i de olika verklighetsuppfattningarna, vilka i sin tur beror på den långvariga avsaknaden av personliga kontakter och den annorlunda utvecklingen av samhällena. Medan Sverige bilden i Ryssland länge har förblivit positiv, har Rysslands bilden i Sverige nästan alltid varit negativ och nu mer än någonsin.

Följande är de viktigaste elementen i rysars uppfattning om Sverige:

- Synen på Sverige som ett historiskt nära grannland, med vilket man lever i långvarig fred. Sverige är det land i Västeuropa med vilket Ryssland har de äldsta förbindelserna.
- Hög uppskattning av svenska industriprodukter och svensk kvalitet. De svenska varumärkena, Volvo, Scania, Ericsson, IKEA m fl, är välkända i Ryssland.
- Hos de utrikespolitiskt intresserade en tillfredsställelse över att Sverige vidmakthåller sin militära alliansfrihet.

- Hos alla dem som är engagerade i de stora samhällsreformerna i Ryssland, ett intresse för hur Sverige lyckats förena en effektiv marknadsekonomi med sociala trygghetsystem.

Detta är den grundläggande synen. Dock har under de senaste fem-sex åren den hårda svenska kritiken, från regeringens och medias sida, mot rysk inrikes- och utrikespolitik, inte minst i samband med det av Sverige initierade Östeuropeiska Partnerskapet samt Ukrainakonflikten, väckt irritation och lett till en del hårda och ofta sarkastiska uttalanden om svensk politik från ryska regeringsrepresentanter. Det förändrar knappast den positiva bedömningen av Sverige hos den ryska befolkningen. Om motsättningarna fortsätter och i ryska ögon förknippas med ett aktivt svenskt stöd för USA:s och Natos närvaro i Östersjöområdet, kan det dock leda till en mer negativ rysk militärpolitisk bedömning av Sverige, vilket skulle kunna få allvarliga säkerhetspolitiska konsekvenser för oss i händelse av en europeisk konflikt.

Den negativa Rysslands bilden i Sverige beror på ett antal faktorer:

- Det var Sverige och inte Ryssland som förlorade kriget på 1700-talet och början av 1800-talet. Sverige kände sig också hotat av Sovjetunionen under det kalla kriget, varur ubåtskränkningarna utgjorde de sista utlöparna.
- Sovjetdiktaturen lever kvar i mångas minnen. En av symbolerna för detta är Raoul Wallenberg.
- Få svenskar har besökt Ryssland, snarast färre än under Sovjettiden. SAS flyger t ex inte längre till Moskva.
- Efter en kortare period av eufori och sympati 1991–1994 har många svenskar upplevt att Ryssland förändrats till det sämre genom Tjetjenienkriget, Yukos-affären,

konflikterna med de andra f d sovjetrepublikerna, särskilt de baltiska staterna, Ukraina och Georgien, samt den bristfälliga mediefriheten och restriktionerna för oppositionspartierna.

- Det finns en utbredd uppfattning att Ryssland är farligt och dramatiskt, att brottslighet och korruption är hög, att man skall akta sig för ryssar o s v.
- Sedan Putin återkom till presidentmakten 2012 och konflikten om Ukraina utbröt 2013 har den svenska opinionens negativa inställning till Ryssland och särskilt till president Putin skärpts betydligt. En opinionsundersökning i Trans-Atlantic Trends 2014 visade att den svenska opinionen var den mest Rysslandsnegativa i hela Europa. Medierna, särskilt *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladets* ledarredaktioner, har haft stor opinionspåverkan liksom alla de som agiterar för svenskt medlemskap i Nato.

Det finns två försonande drag i den svenska Rysslandsbilden. Det gäller kulturen och idrotten. Intresset för och kunskapen om rysk kultur i Sverige är stort. Hälften av all klassisk musik som spelas i svensk radio förefaller vara rysk eller framförs av ryska musiker. De ryska klassikerna läses fortfarande och nyare rysk litteratur uppmärksammas också. Rysk konst tilldrar sig stor uppmärksamhet på auktioner i Sverige, särskilt från ryska köparens sida. På idrottens område gäller intresset inte bara vintersporter som ishockey och bandy utan även fotboll.

I övrigt dominerar många stereotyper i svenskars av medierna påverkade bild av Ryssland, ett land som förändras snabbt och där det som var sant igår inte är sant idag. Enda sättet att åstadkomma en bättre ömsesidig förståelse mellan svenskar och ryssar är genom självsyn baserat på ett kraftigt

ökat besöksutbyte. Rätt många ryssar besöker numera Sverige men allt för få svenskar Ryssland. Visumtvånget med dithörande krångel utgör en kraftig hämsko. Det mest positiva och konstruktiva, som kunde göras mellan EU/Schengen och Ryssland, vore ett omedelbart införande av ömsesidig visumfrihet samt genomförande av frihandel. Förutsättningar för visumlättnader föreligger med säkrare ryska identitetshandlingar och s k återtagandeöverenskommelser. Ändock dröjer ett slutligt avgörande. I avvaktan på detta borde Ryssland i eget intresse ensidigt upphäva sitt visumtvång för medborgare i EU och andra västländer, vilket en del andra f d sovjetrepubliker gjort.

Som medlem i EU deltar Sverige i utformningen av EU:s gemensamma utrikespolitik i förhållande till Ryssland. EU:s aktuella sanktioner mot Ryssland till följd av Ukrainakonflikten utesluter dock inte att Sverige, i likhet med Finland, samtidigt vidmakthåller aktiva förbindelser med Ryssland på andra plan. Vi är ömsesidigt beroende av varandra här i Nordeuropa. Mycket kan göras från svensk sida för att såväl främja våra bilaterala relationer med Ryssland som bidra till Rysslands integration med övriga Europa; Finland i synnerhet men även Norge är goda exempel. I samband med detta är det viktigt att stärka kunskaperna om Ryssland i Sverige. Det finns en hel del kunskap utspridd på olika håll, men det skulle behövas en koncentration till ett riktigt Centre of excellence för Rysslandskunskap i Sverige, som kunde bidra till att föra debatten framåt. Av samma motiv att förbättra den ömsesidiga förståelsen vore det angeläget att genomföra förslaget att upprätta ett särskilt Sverigeinstitut i S:t Petersburg som en mötesplats mellan svensk och rysk kultur i vid bemärkelse.

Ett försök till syntes

Sverige kommer alltid att leva i grannskapet av stormakten Ryssland med 15 gånger större befolkning och 35 gånger större territorium. Ryssland påverkar i hög grad Sveriges säkerhetspolitiska situation. Det är av livsavgörande vikt för oss att inte dras in i en militär konflikt med Ryssland till följd av ryska eller andra åtgärder. Vi har därför allt intresse av att Ryssland fredligt integreras med övriga Europa med gemensamma positiva beroenden på handels- och andra områden. Av samma skäl är det viktigt för oss att Ryssland utvecklas i demokratisk riktning med en välmående befolkning och blir en harmonisk nation, som lever i fred med sina grannländer. Och då bör vi bidra till detta, även om det kommer att ta tid. Den liberale ryske partiledaren Grigorij Javlinskij sade mig flera gånger att Ryssland inte kommer att befrias från sin sovjetiska mentalitet och bli ett normalt land förrän de generationer som är födda efter 1980 kommit till makten i landet. Och då talar vi om 2020–2025.

Vi kan främja en positiv utveckling i Ryssland genom att inte enbart kritisera och försöka isolera den ryska regimen utan i stället stärka vardagsarbetet med hela det ryska samhället och visa större förståelse för de svårigheter som uppstått i övergången från den allenarådande sovjetiska statsmakten till en modern globaliserad liberal marknadsekonomi. En större anspråkslöshet i synen på Ryssland skulle komma väl till pass. Svenska politiker och journalister sitter inte inne med all sanning om vad som behöver förändras i Ryssland och om hur det bör ske. Vi har allt att vinna på ett närmare samarbete med det ryska samhället såväl på det mänskliga planet som vad gäller utrikespolitiken i dess helhet samt på de kulturella och ekonomiska områdena. Det är, i betraktande av våra

gemensamma långsiktiga intressen, tragiskt att se, att Sverige numera utpekas som en av de mest Rysslands-fientliga staterna i Europa tillsammans med Polen och Litauen. Det verkar nästan som historien från 1500- och 1700-talen upprepar sig, såsom den är beskriven i Tarkiainens bok *Moskoviten*.

Till sist en kommentar till vårt säkerhetspolitiska förhållande till Ryssland idag. Ett isolerat ryskt angrepp på Sverige ter sig uteslutet. Det skulle inte medföra några säkerhetspolitiska vinster för Ryssland utan enbart kostnader till följd av vår och omvärldens reaktioner.

Vår reella hotbild är att på grund av den höga spänningen mellan stormakterna en militär konflikt skulle kunna uppstå i Europa, som i så fall även kommer att omfatta vår region och drabba Sverige.

För att i möjligaste mån förhindra att vi blir indragna i en sådan konflikt bör vi

- a) Stärka vårt försvar så att det blir än mer krigsavhållande;
- b) Bidraga till att minska spänningarna mellan stormaktsblocken och därigenom också risken för att en militär konflikt utbryter.

Författaren är ambassadör och tidigare statssekreterare samt ledamot av KKrVA.

Noter

1. Ericson, Lars; Hårdstedt, Martin; Iko, Per; Sjöblom, Ingvar och Åselius, Gunnar: *Svenska fältslag*, Wahlström och Widstrand, 2003.
2. Tarkiainen, Kari: *Moskoviten*, Svenska Litteratursällskapet i Finland, 2017.
3. Ullman, Magnus: *Ryssbärjningarna på ostkusten sommaren 1719*, Eget förlag, 2006.